

A 70 éves Sipos Gábor köszöntése*

1977. szeptember 15. Ez a nap, amikor Sipos Gábor elkezdte közel negyvenéves levéltárosi szolgálatát.

Az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár szakembergárdája jelentősen megcsappant, miután László Dezső visszakerült belvárosi lelkészi állásába, Markos András pedig tragikus módon vetett véget életének.

Néhai Jakó Zsigmond – aki akkoriban a Romániai Református Egyház zsinatának is tagja volt – a kortársak beszámolója szerint „kicsi bulldogként” küzdött azért, hogy a megüresedett őrhelyre szakember kerüljön, és a korabeli gyakorlattól eltérően ne varrónóvel, sofőrrel vagy portással töltsék be a levéltárosi státust. Választása a középkorászként induló tanítványára esett, aki az érszodorói, majd a krasznai parókián az egyház életközösségében nevelkedett. Jakó Zsigmond széles tanítványi köréből valószínűleg Sipos Gábor és áldott emlékü Tonk Sándor ismerték belülről a református egyházat. Abban a világban ezt a tudást kizárólag a családban – lelkész, gondnok, presbiter gyermekeként – lehetett megszerezni.

Levéltárosi szolgálata nehéz feladattal kezdődött. Az állami levéltárak ebben az évben kezdték el a gyülekezeti anyagok begyűjtését. A szomszéd egyházkerület püspöke – lojalitását igazolandó – az egyházközségek mellett önként ajánlotta fel az egyházmegyei levéltárakat is. Ezzel szemben Nagy Gyula azzal a megbízással küldte az ifjú levéltárost a gyülekezetekbe, hogy amit lehet, tartson meg az egyház tulajdonában. A küüllői és a marosi egyházmegye gyülekezeti levéltárainak helyszíni rendezésekor Tóth Levente kollégámmal gyakran találkoztunk Sipos Gábor jellegzetes írásával: a cédulákon néhány jelzet szerepelt, mellettük pedig a kulcsszó: „marad”. Békés természetével legtöbbször elérte, hogy csak az iskolai anyagok kerüljenek állami kézbe.

* Elhangzott 2021. december 16-án a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet dísztermében dr. Sipos Gábor egyetemi professzor, az Erdélyi Múzeum-Egyesület volt elnökének, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjának köszöntésén.

1977-re Nagy Géza, Markos András és László Dezső lefektették a Farkas utcai templom csonka tornyában rejtőző levéltár alapjait, a központi igazgatás és néhány egyházmegye anyaga már ott sorakozott a vasvázú polcokon. Ez az anyag Sipos Gábor negyvenéves levéltárosi szolgálata alatt csaknem kétszeresére nőtt. Az 1980-as években a történelmi hunyad–zarándi (akkor a gyulafehérvári) egyházmegyéből szállított be igen értékes anyagot: a Szászvárosi Református Kollégium, illetve egyházközség, valamint a Hátszeg környéki, mára teljesen elnéptelenedett eklézsiák irathagyatékát. De akkor került a csonka toronyba Fejérd, Páncélcseh és Magyarderzse levéltára is. Mindez a nyolcvanas évek infrastruktúrájával, amikor a hátszegi lakatlan parókián Biblia volt a párnája és palást a takarója, a szászvárosi anyagot pedig vasúti kalauzok megvesztegetésével szállította és barátaival kisszekéren tolta vagy húzta a kolozsvári állomástól a belvárosig.

Közben a levéltár emeleti boltíves szobája kutatóműhellyé vált. Itt szerkesztették a Kriterion Könyvkiadó kiadásában elindított Művelődéstörténeti tanulmányokat, és ide tértek be kutatni és megpihenni a vidékről érkező egyháztörténészek, egyszersmind jó barátok: leggyakrabban Tonk Sándor és Buzogány Dezső. Az 1990 utáni, megváltozott világban ők lettek immár intézményesen is közvetlen munkatársai.

Az 1989-es már események a Farkas utcai kolostor kerengőjéből kialakított dolgozószobában köszöntöttek a levéltárra. Sipos Gábor a változások utáni intézményszervezésből is kivette a részét. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület újjáélesztésében Jakó Zsigmond, a magyar nyelvű modern történészképzés megszervezésében pedig Tonk Sándor oldalán jeleskedett. Kezdetben óraadóként, 1998-tól pedig a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem Karának főállású oktatójaként. Így a levéltár dolgozószobája immár múzeum-egyesületi gyűlésteremként, időnként egyetemi vizsgaszobaként is szolgált.

Számos közéleti és tudományos megbízatása mellett Sipos Gábor mindig a levéltárat tekintette elsődleges szolgálati helyének: ott kezdte és végezte a napot, onnan indult egyetemi óráira, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöki irodájába. Szintén az ő érdeme, hogy a levéltárat hídintézménnyé fejlesztette a magyar és a román tudományos élet között. Számos magyarországi kutató ide jött először, és a levéltár munkatársai teremtették meg a kapcsolatot az Akadémiai Könyvtár, illetve az Állami Levéltár felé.

Négy évtizedes csipkerózsika-álmom után éledezni kezdett az egyháztörténet-kutatás is. A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben Buzogány Dezső hívta életre az Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek és Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok sorozatokat. Utóbbinak társszerkesztője lett Sipos Gábor. Elkezdődött a kiadásra érdemes, addig fiókban lapuló kéziratok, például Musnai

László *Teke monográfiájának* és Imre Lajos műveinek, majd az egyháztörténeti forrásoknak a kiadása. Ezek közül ki kell emelnünk az *Erdélyi református zsinatok iratainak* négy kötetét. Az elveszett zsinati jegyzőkönyv rekonstrukciója során Sipos Gábor vállalta a forrásgyűjtés hangyaszorgalmat igénylő feladatát.

Időközben a levéltárosok száma is növekedett, az addig egyszemélyes intézmény 1999-ben két-, 2007-től háromfős munkaközösséggé nőtt.

A Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesületébe (MELTE) az alapítás idején, 1993-ban kapcsolódott be. Több cikluson át volt az elnökség, az úgynevezett Intézőbizottság tagja. Talán ő az egyetlen egyházi levéltáros, aki az egyesület eddigi harminc vándorgyűléséből mindössze egyről hiányzott. Az elismerések sem maradtak el: 2002-ben a MELTE Kormos László-díjjal, 2010-ben a Nemzeti Erőforrások Minisztériuma Pauler Gyula-díjjal tüntette ki Sipos Gábort. 2016-ban a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjai közé választotta. Szabó Károly 1890-ben bekövetkezett halála óta az Erdélyi Református Egyház egyetlen szolgálattevője sem volt tagja e tudományos testületnek.

Levéltárosi munkájának utolsó nagy próbatétele a gyűjtemény 2014–2017 között zajló költöztetése volt. A csaknem évtizedes – fordulatokban sem szűkülődő – tervezés után, 2015 végén vált valóra a régi álom: átadták a levéltár új, tágas székhelyét. 2017 májusában úgy ment nyugdíjba, hogy az anyag fele, 325 folyóméternyi irat ékes szép rendben állt a levéltár Bocskai téri központi raktárában.

Az 1980-as évek végétől – levéltárosi munkája mellett – egyre inkább foglalkoztatta a könyvtörténet. (Emögött is alighanem Jakó Zsigmond sugalmazását lehet sejteni.) Megírta a Kolozsvári Református Kollégium bibliotékájának történetét. Azóta is gyakran foglalkozik ezzel az állománnyal, legutóbb a 17. században idekerült angol nyelvű teológiai irodalomról írt.

2001 és 2004 között négy tanítványával a kolozsvári Akadémiai Könyvtár régi magyar nyomtatványairól készítettek alapos katalógust. A munka Kárpát-medencei szinten is úttörő volt. Korábban alig vállalkoztak ilyen jellegű kiadvány elkészítésére. A maga 2317 tételével mai napig ez a legnagyobb ilyen jellegű katalógus a Kárpát-medencében, amelyre példaként tekintenek a könyvtárosok, könyvtörténészek generációi.

Kedves Gábor Bátyám!

Legvégül pedig hadd köszönjem meg, hogy tíz évig hivatalosan, de ténylegesen húsz éven keresztül az egyik mesterem voltál. Köszönöm, hogy nem főnökként, hanem fiatalabb munkatársként fogadtál, és első perctől bizalmat szavaztál nekem a levéltár műhelyében. Köszönöm mindazt, amit levéltárrendezés

és katalóguskészítés terén tanultam tőled. Köszönöm a hosszú közös utazásokat, a régi és még régebbi történeteket.

Hatvannegyedik születésnapodon mondtad, hogy életed vezérigéjét édesapádtól tanultad: *Elég néked az én kegyelmem* (2Kor 12,9a).

Ebben a hitvalló megalékezésben éltesen és hordozzon tenyerén a kegyelmes Úr ezután is!

Ősz Sándor Előd